

MUNDARIJA

ANIQ VA TABIIY FANLAR		
Даминов М.И., Шарипов М.З., Шамсиев Р.Х., Хайитов Д.Э.	Доменная структура и некоторые свойства редкоземельных ферритов-гранатов.....	3
Дурдиев Д.К., Бозоров З.Р.	Квазидвумерная обратная задача определения ядра интегрального члена в уравнении вязкоупругости.....	10
Астанов С.Х., Каххаров С.К., Шамсиев Р.Х.	Спектроскопическое исследование процесса гипохромного эффекта в растворах пищевых красителей и витамина В ₂	21
Рахимов Ш.А.	Исследование спектров оптического поглощения линейно-поляризованного света редкоземельного ортоалюмината TbAlO ₃	27
Олимов Х.К., Канокова Ш.З.	Феноменологические модели и анализ соударений тяжелых ионов при высоких энергиях.....	30
Астанов С.Х., Ахророва М.И.	Спектроскопия флавонов содержащих красителей и кверцетина в зависимости от природы растворителей.....	35
Тўраев Э.Ю., Нийёзова О.А., Шарипов Э.И.	Ўзбекистон Республикасининг шимолий регионларидаги сунъий юзага келувчи экологик муаммоларнинг халқ хўжалигига таъсири.....	39
Алиев Р., Икрамов Р.Г., Алиязарова М.А.	Влияние коэффициента неидеальности вах на эффективную мощность солнечных элементов...	43
Хамраев Ю.Ю., Холикова М.Қ.	Об одной разностной схеме высокого порядка точности для краевых задач с логарифмической особенностью.....	47
Атоев Э.Х.	Исследование взаимодействия солей хрома и цинка с различными органическими реагентами..	53
Мурадов Ш.К., Облакулова Л.Ф., Амиркулов Х.Қ.	Тўғри бурчакли триметрик проекцияларда яққол тасвирлар яшаш.....	57
Худайбердиев О.Ж., Джураева Н.М., Норов Ф.М., Жумабоев Э.О.	Математическое моделирование получения непрерывных трещины в шпурах с использованием невзрывчатых разрушающих смеси.....	62
Назарова С.М., Зарипов Г.Т.	Бухоро воҳаси суғориладиган ўтлоқ тупрокларининг умумий физикавий хоссалари ва уларни яхшилаш йўллари.....	66
TILSHUNOSLIK		
Им С.Б.	Понятие фузии и агглютинации в морфонологическом плане.....	70
Розиқова Г.З.	Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғотит турк” асариди қўлланган кийим ва мато номлари.....	74
Kasimova R.R., Akhmedova M.F.	Syntactic stylistic methods and devices.....	79
Ишанжанова М.	Француз ва ўзбек тилларида ўрин равишларининг дейктик маъно ифодалашлари.....	84
Ibraximova D.T.	Antroponimlar idiomatik birliklarning tarkibiy komponenti sifatida.....	89
Рузиев Я.Б.	Взаимозаменяемость значений временных форм глагола (на материале немецкого языка).....	94
Юлдашева Ф.Э.	Инглиз ва ўзбек тилларидаги аънанавий ва нутқий сонларнинг стилистик максадлари.....	98
Ostonova S.N.	The formation and historical perspective of terminological vocabulary in english language.....	103
Хамроева Ш.М.	Ўзбек тили корпусида морфологик разметка ва лингвистик модель (фёъл ва от туркуми мисолида).....	107
Норова М.Ф.	Элизиали сўзларнинг услубий хусусиятлари.....	
Хайатова З.М.	Ingliz, koreys va o‘zbek tillarida hurmat shakli ifodalanishining qiyosiy tadqiqi.....	118
Каххорова Г.Ш.	Инглиз ва ўзбек тилларида юкламаларнинг маъновий гуруҳланиши.....	122
ADABIYOTSHUNOSLIK		
Холмуродов А.	Бадий маҳорат сирлари кашфиётчиси.....	126
Қурбонov С.К., Худайбердиев А.А.	Шоир Носир Бухорий ва унинг адабий-илмий мероси ҳақида.....	130
Ражабова М.Б.	Алишер Навоий ижодида олқиш ва қарғиш стилизацияси.....	135
Кадирова Н.А.	Бальзак ва Стивенсон ижодида “Эврилиш” мотивдан фойдаланиш маҳорати.....	139
Ходжиева Г.Р.	“Алишер Навоий” – шеърлий драма намунаси сифатида.....	144
Туропова П.Ш.	Шоира лирикасида Навоийдан таъсирланиш оҳанглари.....	148
Попов Д.В.	“Ўтган йиллар ҳақидаги ҳикоя” асарининг публицистик ғоялари.....	152
Khayrulloyeva N.N.	Motifs and symbols in Virginia Woolf’s “To the lighthouse”.....	158
Adizova N.I.	Shoir Erkin Vohidovning metaforalardan foydalanish mahorati (“Nido” dostoni misolida).....	162
Ўроқова Н.Ё.	Усмон Қўчқор дostonларининг бадий тили.....	169
Султонова Н.Н.	“Озод” романида постмодернистик сюжет тамойили.....	174
Очилов У.С.	Америка ёзувчиси Теодор Драйзернинг “Бахтиқаро Керри” (“Sister Carrie”) романида натуралистик образлар.....	179
Жумаев А.А.	Немис ва ўзбек эртақларида лайлак образи ифодасигахос хусусиятлар.....	184
Sodiqova D.T.	Muslihabegim miskinning mulamma’ g‘azallari.....	189

MUNDARIJA

Zaripova D.B.	“O‘ylab so‘zlaganning so‘zi haqiqat...” (“Qutadg‘u bilig”, “Hibat ul haqoyiq”, “Qobusnoma” asarlarining qiyosiy tahlili).....	193
Ўразбоева М.Қ.	XX аср ўзбек романларида аёл образи.....	198
Жамаҳматов К.А.	Ҳожӣ Мухаммад Шаҳдӣ ижодидан бир ғазал шарҳи.....	203
Хамидова М. Х.	Француз ва ўзбек шеърларида деопозитонимларнинг бадиий қўлланиши.....	210
NAVOIY GULSHANI		
Эшонкулов Ҳ.П.	Хаттидин лаълига еттим, лаълидин топтим ҳаёт.....	206
FALSAFA, HUQUQ VA SIYOSATSHUNOSLIK		
Дехканов Н.Б.	Жамиятнинг барқарор тараққиётини таъминлашда сиёсий менежментнинг ўрни.....	217
Эсанов А.Ш.	Норма ижодкорлигини амалга оширишда қонунчилик техникаси.....	222
Хамраев И.Т., Тошев А.Т., Итолмазов А.Х.	Характерные черты и виды коррупции в сфере образования.....	227
Норов Ш.С.	Формирование государственной молодежной политики Узбекистана.....	236
Абдушахидов Н.Б.	Орол денгизидаги экологик тангликларнинг келиб чиқиш сабаблари ва унинг салбий оқибатлари.....	239
TARIXSHUNOSLIK		
Орзиев М.З., Аҳмадов А.А.	Иккинчи жаҳон уруши ва очилмай қолган Афғон фронти хусусида.....	243
IQTISODIYOT		
Турсунов Б.О.	Саноат ишлаб чиқаришни тизимли қўллаб-қувватлаш ва рақобатбардошлигини оширишнинг инновацион ахборот таъминотини шакллантириш.....	250
Шералиева С.А.	Туризм тизимида инвестицион муҳитни ривожлантиришда бошқарув фаолиятининг роли.....	254
Собирова З.Р.	Туризм сўзининг тушунчаси ва туризм терминларининг келиб чиқиш тарихи.....	259
PEDAGOGIKA		
Амонов А.К., Уринов С.Х., Абдуганиев Ш.А., Махмудов Ф.Д.	“Электроника ва схемалар” фанини ўқитишда тригонометрик функция ва комплекс сонлардан фойдаланиш.....	264
Йўлдошева Д.Н.	Мактабда она тили таълими муаммолари.....	268
Носиров Ж.Ш.	Спортчи психологик-эмоционал ҳолатини коррекциялашнинг методологик асослари.....	277
Абдуллаев С.Ф., Умарова С.М.	Особенности самостоятельного образования студентов направления «Изобразительное искусство и инженерная графика» в условиях заочной формы обучения по предмету «История изобразительного искусства».....	282
Yunusova A.A., Hamroeva S.H.	Analysing spoken texts in the classroom.....	287
Nizamova S.A.	Kimyo fani darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish.....	294
Мирзоев Д.П., Қаҳҳоров С.Қ., Ўтаганов А.Б., Салимова М.	Олий таълим муассасаларининг техника соҳасида қўлланиладиган камутацион қурилмаларни ўрганиш.....	299
Abdullayeva L.S.	Chet tillarini o‘qitishda innovatsion va texnologik multimedia resurslaridan foydalanish.....	303
Dehqonova O.Q.	Connectivity evaluation of physics and mathematics in secondary schools.....	307
Namozova K.B.	Ingliz tilini o‘qitishda talabalarda kommunikativ ko‘nikmalarni takomillashtirish (filologiya yo‘nalishi talabalari misolida).....	311
Халимова Д.Ж.	Медицина фанларини ўқитишни дидактик лойиҳалаштириш ва унинг воситалари.....	316
SAN‘ATSHUNOSLIK		
Ҳайитов Ш.А.	Етук санъаткор (Ҳофиз) тимсоли.....	322
Арзиматова И.М., Мўминов Ж.М.	Эстетик маданиятнинг структуравий элементлари ва уларнинг ўзига хослиги.....	327
Сиддиқов И.Б.	Ёшларда интеллектуал маданиятни шакллантиришнинг объектив ва субъектив омиллари.....	331
Аминова Д.Х.	Ўзбекистон интернет ОАВ – маданий янгилашнинг жараёнларининг бош омили сифатида.....	336

Bu ro'yxatni hali uzoq davom ettirish mumkin. Agar ijodkor tomonidan qo'llanilgan individual metaforalarga e'tibor bersak, o'zbek nutqida qo'llaniladigan *pok niyat* o'rnida *sof tilak*, *borliq qayg'uda* o'rnida *borliq g'ash*, *vujudim pora* o'rnida *vujudim tilka* kabilarni kuzatamiz.

Shoir ijodida joylashgan o'rniga ko'ra o'xshashlik hosil qilgan metaforik birliklar ham keng qo'llanilgan bo'lib, ular asar mazmunini boyitishga xizmat qilgan. Masalan, *“tog'lar bag'ridan”*, *“ona yerning otash qa'ridan”*, *“olis sohillarda”*, *“nur qo'ynida”*, *“zamin tebrasiga”*, *“yarim tun zulmatida”*...

Erkin Vohidov ijodida takrori yo'q metaforalarning turli ko'rinishlar asosida so'zga jilo berishi shoir ijodining qimmatini belgilaydi va tilimizning imkoniyatlari sarhad bilmasligini namoyon etadi.

ADABIYOTLAR

1. Воҳидов Э. Достонлар. «Нудо» достони. – Т.: Ёш гвардия, 1973.
2. Hakimova M. Semasiologiya. O'quv qo'llanma. – Т., 2008.
3. https://uz.wiktionary.org/wiki/metafora#Ma'noviy_xususiyatlari.
4. Навоий Алишер. Хайратул-аброр. МАТ. 20 жилдлик. – Т.: Фан, 1991. 7-жилд.
5. Vohidov E. O'zbekim. – Т.: Yangi asr avlodi, 2019.
6. Қиличев Э. Бадиий тасвирнинг лексик воситалари. – Т.: Фан, 1982.
7. Қиличев Э. Матнинг лингвистик таҳлили. – Бухоро, 2000.

УДК: 894.375:8-13

УСМОН ҚЎЧҚОР ДОСТОНЛАРИНИНГ БАДИЙ ТИЛИ

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЯЗЫК ПОЭМЫ УСМАНА КУЧКАРА

THE ARTISTIC LANGUAGE OF THE POEMS OF USMAN KUCHKAR

Ўроқова Нафосат Ёриевна

Бух ДУ ўзбек адабиёти кафедраси ўқитувчиси, ф.ф.ф.д. (PhD)

Аннотация. Давр достонлари тилининг ширали, бўёқдор, ранг-баранг бўлиши бадиий тасвир воситаларини ўринли қўллаш билан боғлиқ. Айни чоқда бу воситалар услуб индивидуаллигини ҳам белгилаб беради. Тасвир воситаларининг қуюқ қўлланиши натижасида мураккаб кечинмалар тасвирини чизишга ҳамда рангин руҳий ҳолатларни сиқик, аниқ ифода этишга эришилгани шоир Усмон Қўчқорнинг “Қувгин” ва “Широқ” достонлари мисолида таҳлил қилинган. Ўзбек адабиётида анъанавийлашган ташбеҳ, тазод, ирсоли масал, мукаррар сингари санъатлар сўнги йиллар достонларидаги халқона ва мумтоз оҳанглари кучайтиргани асосланган.

Таянч сўзлар: замонавий ўзбек достони, индивидуал услуб, халқ қўшиқлари, халқ қарғишлари, халқ мақоллари, бадиий тасвир воситалари, ирсоли масал.

Аннотация. Сочный, красочный язык эпических стихов обусловлен надлежащим использованием художественных средств. В то же время, эти инструменты также определяют индивидуальность стиля. В результате темного применения наглядных пособий для рисования сложных изображений и выражения красочных настроений его проанализировали поэмы Усмана Кучкара «Изгнание» и «Широқ». Такие традиции, как традиционализм, конфронтация, наследственные притчи и неизбежность в узбекской литературе, основаны на подъеме народных и классических мелодий в поэмах последних лет.

Ключевые слова: современная узбекская эпопея, индивидуальный стиль, народные песни, ругательства, народные пословицы, художественные иллюстрации.

Abstract. The juicy, colorful language of the epic poems is due to the appropriate use of artistic means. At the same time, these tools also determine the personality of the style. In the epics of the poet Usmon Kochkor “Persecution” and “Shiroq”, the fact is analyzed that as a result of the dark use of visual aids, he was able to draw complex experiences and express colorful moods in a

concise and clear form. Traditional arts in Uzbek literature, such as tashbeh, tazod, irsoli masal, mukarrar, are based on the strengthening of folk and classical tones in the epics of recent years.

Key words: contemporary Uzbek epic, individual style, folk songs, folk curses, folk proverbs, artistic illustrations.

Сўнгги йиллар ўзбек дostonлари бадий тилининг бойлиги ва пишиқлиги билан ажралиб туради. Бадий тилда ижодкорнинг индивидуал услуби намоён бўлади. Синтаксис тил қурилишини билдиради. Поэтик синтаксис эса бадий асар тили қурилишини англатади. Унинг кучайтирувчи, пасайтирувчи, ўзгартирув фигураларидан иборатлиги адабиётшуносликда ўрганилган. Сўнгги йиллар ўзбек дostonлари бадий қурилишида поэтик синтаксисга хос қатор унсурлар мавжудлиги кузатилди. Шоирлар поэтик нутқнинг хитоб, таъкид, мурожаат каби шаклларида, сўз такрори, лирик эътироф, психологик таҳлил, риторик сўрок каби унсурлардан унумли фойдаланиб келмоқдалар.

Хусусан, шоир Усмон Кўчқор дostonларида бадий тилнинг ширадорлиги фақат тасвир воситаларида эмас, поэтик синтаксис унсурларини қўллашда ҳам намоён бўлган. Бу унсурлар орқали асарларга образлилик, жозибаторлик, таъсирчанлик бахш этишга эришилган. Ижодкор дostonларида ҳаётий-фалсафий мазмунни кучайтиришга хизмат қилган бадий тил воситалари борки, улар ижодкорнинг ўзига хос услубини белгилаб кўрсатади.

У. Кўчқор дostonлари замонавий ўзбек дostonи анъаналари асосида яратилган, уларда лиро-эпик тасвир устуворлик қилади. Қолаверса, бу асарлар тилининг содда ва равлонлиги, халқ кўшиқлари, дostonлари оҳанги ва вазнида битилганлиги билан алоҳида ажралиб туради. Хусусан, “Кувғин” дostonида халқ қарғишлари руҳи ва шаклида ёзилган мисралар кўп учрайди:

Елкаларни ёради кўндок,
Халқ кетмоқда беюрт, беватан.
Ўз болангни кўргунча бундок,
Кўзинг оқиб тушсин, эй Ватан! [4, 97]

Бу ўринда одамлар бошига ватансизлик қисматини солганларга қаратилган халқ нуткида мавжуд “Кўзинг оқиб тушсин” қарғишидан фойдаланилган.

Шоир мазкур ифодалар билангина чекланмайди. Қарғишлар, асосан, дунё, олам, осмон, ер, ватан, дарё кабиларга қаратилган бўлса-да, аммо уларнинг замирида ватангадолик фиғони, эрксизлик изтироби, айрилиқ алами, жудолик фарёди ётади:

Тупроқларинг тош бўлсин, дунё,
Дунё, олов боссин сувингни.
Эккан экиннингни сел олсин,
Сўлиб битсин боғларинг, дунё.
Дарёларинг қовжираб қолсин,
Қулаб тушсин тоғларинг, дунё! [4, 119]

Кўринадики, юқоридаги аламли сўзлар юртсевар инсоннинг туркий қавмдошлари тақдирга бефарқ эмаслигини кўрсатиб туради.

У. Кўчқор дostonларида риторик сўрок, риторик мурожаат, сукут, эллипсис, аллитерация, анафора сингари поэтик синтаксис унсурлари қўлланган.

Афсус, Ватан – қашшоқ, эл – юпун. [4, 94]

Юқоридаги мисрада эга ва кесимдан иборат “Ватан – қашшоқ, эл – юпун” сатри орқали шоир юртидан қувилаётган халқнинг аянчли ҳолатини ифода этади. Зеро, элидан айрилган Ватан қашшоқ, ҳайдалаётган халқ эса юпун бўлиши тайин.

Сукут ёки кўп нуқталар дostonда лиризмни, кечинма тасвирини беришга ёрдам бериши маълум. Табиийки, дostonда кўп нуқталарга ҳам маълум бир маъно юкланган:

Унут бўлса бу дарду алам
Насиб бўлса ... оҳ, насиб бўлса ... [4, 94]

Кувғин бўлаётган крим-татар халқи ватансизликда дарду алам чекади. Лекин уларнинг қалбида қачондир Ватанга қайтиш умиди бор. Демак, иккинчи мисрадаги кўп нуқталар шу мазмунни ифодалашга хизмат қилган.

“Риторик мурожаатлар тантанаворлик, кўтаринкилик ёки кесатиш, кучли ғазаб, нафратни ифодалаш учун қўлланадиган хитоб шаклидаги ифода усулидир” [3, 258] , – деб ёзади адабиётшунос олим А.Улуғов. Достондаги риторик мурожаатлар ҳам лирик чекиниш характериға эға:

Нечун ёрилмайсан, эй замин,
Нечун куламайсан, эй осмон!
Ахир, дўзах азоб-аламин
Чекмоққами яралган инсон?! [4, 99]

Бу риторик мурожаатда ҳам ватансизлик изтироблари акс этган. Лирик қаҳрамон халқ кувғинини дилдан ҳис этар экан, уларни сўроққа тутади ва бу сўроқда жавоб яширинган: яъни ватанидан Мосуво халқ ҳаёти “дўзах азоб-алам”ига тенг.

Ёхуд бошқа бир ўринда қўлланган риторик сўроқ халқнинг жуда қийналган дамларидаги ҳолатини ифодалайди. Аслида Ватандан кувилиш зўрлик, разолатдир.

Бирдан синди барчанинг шаҳди,
Бу не зўрлик, бу не разолат?
Шивирлади оҳиста Маҳди:
“Излаб келган эдик адолат...” [4, 104]

“Широқ” достонидаги риторик сўроқлар ҳам Ватани учун чин фидо бўлган Широқнинг рухий оламини ифода этади:

Сенинг шунча оламинга
Битта жоним не бўпти? [5, 11]

Бу сўзлар Широқнинг Гулдурсун билан видолашув лаҳзаларида айтилган. Широқ Гулдурсуннинг озод яшаши учун битта жонини ҳам қурбон қилишга тайёр ошиқ сифатида гавдаланади.

Яшамоқдан не маъно,
Ҳаётнинг қадри надир?
Чироққа ўзин урган
Парвона дарди надир? [5, 28]

Шоир лирик хотима қилар экан, Широқнинг мислсиз жасорати асрлардан асрларга ўтиб яшаб келаётганини саволлари қатига яширади.

Адабиётшунос А.Улуғов тўғри таъкидлаганидай, риторик сўроқ шоир ифода этган “ҳис-ҳаяжонни кучайтириш учун берилади” [3, 258].

Лирик хотима мазмунидаги сатрларда риторик сўроқлар шоирнинг узоқ ўтмиш ва бугун билан боғлиқ тизгинсиз дардларини юзага чиқаради:

Неға менинг дардларим
Бунча мавҳум, бетизгин?..
Неға алла эшитсам
Қонларимга тушар ўт? [5, 28]

“Широқ” достонида “ирсоли масал” дея номланган мақол ёки ҳикмат келтириш санъатидан ҳам самарали фойдаланилган. Адабиётшуносликда бу санъатнинг икки тури фарқланади: биринчиси, асар мазмунига мос мақол ёки ҳикматли сўзни айнан келтириш, иккинчиси, мақолга ҳам ижодийлик билан ёндашиб, уни ўзгартирган вариантда беришдир. Шеърятда кўпинча иккинчи кўриниш қўлланилади ва фольклоризм номи билан юритилади:

От ўрнини той босар,
Ўғлимга айт ростини.
Фарқласин оғир кунда
Душманидан дўстини... [5, 11]

Бунда “От ўрнини той босар” мақоли айнан қўлланилган бўлиб, Широқнинг ўғли назарда тутилган.

Шубҳам йўқ бошлиқлардан,
Лекин мақол борки, бас:
Уч киши билган сирнинг

Асло сирлиги қолмас. [5, 15]

Бу парчада “Уч киши билган сирнинг сирлиги қолмас” мақоли ишлатилган. Яъни Широқ Доро ва аъёнлар ҳузурига кирганида, бир ўзи қолишини, кейин ўйлаган ҳийласини айтишини билдиради ва шу мақолни кўллайди.

Шоир халқ мақолларини дoston тузилмасига олиб кирар экан, ўзи ҳам ҳикмат мазмунидаги сатрларни битади:

Эртакмас бу гапларим,
Бу сўзларим лоф эмас.
Ҳамма нарса топилгай,
Фақат Ватан топилмас. [5, 7]

Бу сатрларда Ватанга муҳаббат туйғулари акс этган.

Ўзга юртинг болидан
Юртининг захри улуғ – [5, 7]

сатрлари мазмунан “Ўзга юртда шох бўлгунча, ўз юртингда гадо бўл” мақолига мос келади.

Минг душманнинг меҳридан
Бир дўстнинг қаҳри улуғ – [5, 7]

сатрлари эса “Дўст ачитиб гапирар, душман кулдириб” мақолига мазмунан ҳамоҳангдир.

Достонда, шунингдек, қаршилантириш, ўхшатиш, истиора каби бадий воситалардан ҳам кенг фойдаланилган:

Иккисин икки ёндан
Бағрига босди Широқ...
Бу мангулик бахт эди,
Ва бу – мангулик фироқ... [5, 6]

Широқ фарзанди ва хотини билан хайрлашар экан, иккаласини ҳам бағрига босади. Бу, шоир талқинича, мангу бахт, чунки бу бахт қайта такрорланмайди. Мангу фироқ эса Широқнинг улар билан қайта кўришмаслигини билдириб туради. Бунда “фироқ” ва “бахт” сўзлари шу жиҳатдан контекстуал антонимдир.

Доро бошин чангаллаб,
Қарғанар эди фақат:
“Ярми жаннат, ярмиси
Дўзах бу юртга лаънат”. [5, 27]

Мазкур матнда Доронинг ҳолати, мағлуб онларидаги кайфияти акс этган. “Жаннат” ва “дўзах” сўзлари тўлиқ антоним бўлиб, булар орқали босқинчи шохнинг саклар юртига муносабати ифодаланган.

Ер-кўкни босди фарёд,
Даҳшат, ваҳшат, ғалаён.
Уловда ё пиёда
Босиб келар оломон... [5, 3]

Бунда Доро кўшинининг саклар қабиласига бостириб кириши манзаралари тасвир этилган. Бинобарин, жуфт сўз (ер-кўк) таносубни юзага келтириб, ўша даҳшат ва ваҳшатга гувоҳ бўлган халқнинг ҳолатини очиб беришга хизмат қилган.

Сўнг чиқиб кетди ҳамма,
Чўпону хоқон қолди.
Ватан дея аталган
Ер билан осмон қолди... [5, 16]

Мазкур парчада Широқнинг хоқон ҳузурдаги суҳбати акс этган. “Ер” ва “осмон” сўзлари қарама-қарши маънони ифодаласа-да, бунда умумлаштирувчи маъно – Ватанни ифодалаб келяпти.

Охирги икки банднинг ҳар бирида зидлик ҳосил қилувчи сўзлар жуфт-жуфт қўлланилиб, банд мазмунини кучайтиришга хизмат қилган. Бу Усмон Қўчқор услубидаги индивидуалликни билдириб туради.

Достонда ташбехнинг ҳам бетакрор намуналари учрайди. Айниқса, Широқ портретида буни кузатиш мумкин:

Нигоҳлари бургутдек,
Соч – елкада қўнғирок...
Хуллас, сурувни ҳайдаб
Най чалиб юргани чок. [5, 3]

Широқнинг карашлари ўткирликда бургутникига, сочининг жингалаклиги қўнғирокқа ўхшатилади. Мазкур тасвир У.Қўчқор қаҳрамонининг навқирон ёшда эканлигини кўрсатиб туради.

Широқ аёли Гулдурсун билан хайрлашар экан, унга қарата шундай дейди:

Тангрим ўзи яратган
Сендек сулув жаҳонни.
Ҳамда уни асраш учун
Мендек танҳо қурбонни. [5, 11]

Зеро, Тангри яратган сулув жаҳон – Гулдурсун, унинг учун танҳо қурбон эса Широқнинг ўзи. Шоир бу ташбех орқали севгилиси учун фидойи ошиқ юрти учун ҳам шундай фидойилик кўрсата олади, демоқчи.

Ёки бошқа бир ўринда Доро Широққа боқар экан, уни ғўлага қўндирилган мўндига киёслайди. Шу ўхшатиш Доронинг оддий чўпонга нисбатан паст назар билан муносабатда бўлганлигини асослаб туради:

Айш ичра бу Дорога
Жуда хунук кўринди:
Қайдан келмиш ғўлага
Қўндирилган бу мўнди. [5, 18]

Кўринадики, шоир бу лавҳаларда мутлақ ташбех (тўлиқ ташбех)ни муваффақиятли қўллаган ва бу қаҳрамонлар руҳиятини очиб беришга хизмат қилган.

Яна бир ўринда қўлланган ташбех Широқнинг ўғли билан хайрлашаётган ҳолати билан боғлиқ, унда отанинг фарзандга насиҳати мазмуни мужассам:

Бир кун англаб етарсан
Бу ҳикматни, болам-а,
Сен қулдек яшама деб,
Мен мард бўлиб ўламан. [5, 6]

Широқ фарзандининг қулдек яшамаслиги учун жонини қурбон қилишга тайёр. Шунини ўғлига уқтирмақда.

Достонда қаршилантириш ва ўхшатиш санъатлари деярли бир ўринда қўлланилиб, поэтик мазмунни кучайтиришга хизмат қилганлиги кузатилади. Буни Широқнинг хотини Гулдурсун билан видолашаётган ҳолати тасвирида кўриш мумкин:

Гоҳо бўрон, гоҳо самум –
Девонадек келурман.
Тунлар ёққан чироғинга
Парвонадек келурман. (5, 12)

Кўринадики, бўрон совуқ шамол, самум эса иссиқ шамол маъносида бир-бирига зидликни билдиради. Шу билан бирга, бу ерда ўхшатиш ҳам бор: Широқ ўзини девонага, парвонага ўхшатади. Яъни у “мен ҳамиша – қишу ёз сизлар билан биргаман”, демоқчи.

Умуман айтганда, У.Қўчқор достонлари бадиий тилининг пишиқлиги, соддалиги, равонлиги билан алоҳида хусусият касб этган. Шоир қўллаган бадиий санъат (ирсоли масал, тазод, ташбех)лар асар қаҳрамонлари характерини, руҳиятидаги ўзгаришларни очиб беришга хизмат қилган.

АДАБИЁТЛАР

1. Жабборов Н. Замон. Мезон. Шеърят. – Т.: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – 304 б.
2. Раҳимжонов Н. Муствақиллик даври ўзбек шеърятини. Тамойиллар, тажрибалар, сабоқлар. – Т.: ЎзРФА “Фан”, 2007. – 260 б.
3. Ulug‘ov A. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – T.: G‘. Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 258 б.
4. Қўчқор У. Оғир қарвон. – Т.: Ф. Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991. – 97 б.
5. Қўчқор У. Широқ. – Т.: Ф. Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1999. – 112 б.
6. Қувватова Д. XX аср иккинчи ярми ўзбек достончилигининг тараққиёт хусусиятлари. – Т., 2016. – 267 б.
7. Ҳасанов Ш. XX асрнинг иккинчи ярми ўзбек достонлари поэтикаси: Филол. фанл. докт. илмий даражасини олиши учун тақдим этилган дисс. – Самарқанд, 2004. – 258 б.

УДК: 895.375:8-31

“ОЗОД” РОМАНИДА ПОСТМОДЕРНИСТИК СЮЖЕТ ТАМОЙИЛИ

ПОСТМОДЕРНИСТСКИЙ СЮЖЕТ В РОМАНЕ «ОЗОД»

THE POSTMODERNIST STORYLINE IN THE NOVEL “OZOD”

Султонова Нилуфар Нарзуллаевна,

ҚарДУ адабиётшунослик кафедраси ўқитувчиси

Аннотация. Мазкур мақола модификациянинг бадиийлик мезонлари унинг адабиётимиздаги ўзига хослигини адабий асарлар орқали таҳлил этади. Исажон Султоннинг индивидуал услуби, у яратган образлар тизими одам ва оламга дахлдор, бир иқтидорли олимнинг бошидан кечган воқеликни, қалбидаги нозик инсоний туйғуларини ўзига хос услубда ифода қилиш жараёни акс этган.

Таянч сўзлар: модус, атрибут, модификация, мезон, ўлчов.

Аннотация. В данной статье анализируется художественный критерий модификации через литературные произведения его уникальности в литературе. Индивидуальный стиль Исажона Султана, образ его творений, отражает реальность талантливого ученого, который связан с миром, и процесс выражения чувствительных человеческих чувств в его сердце.

Ключевые слова: модус, атрибут, модификация, критерии, измерение.

Abstract. This article analyzes the artistic criterion of modification through literary works of its uniqueness in our literature. The individual style of Isajon Sultan, the image of his creations, reflects the reality of a talented scientist, one that is related to the world, and the process of expression of the sensitive human feelings in his heart.

Key words: modus, attribute, modification, criteria, measurement.

Исажон Султоннинг “Озод” романи қатор композицион қурилишга хос белгилари, айниқса, сюжет таркибининг тузилиши билан XX асрнинг иккинчи ярмида Европада, XX асарнинг ўрталарида, рус адабиётшунослигида вужудга келган постмодернизм адабиёти намуналарига яқин келади. Шу билан бирга бу постмодернистик асар миллий-маънавий тафаккуримиз, минг йиллик мумтоз адабиётимиз, шарқона этикамиз негизига қурилганини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик керак.

Постмодернизм 60-70-йиллар оралиғида сўз юритила бошлаган бўлса-да, ўзбек адабиётшунослигида бу масала талқинлари XXI асрнинг 10-йилларидан бошланди. Бундай талқинларнинг муайян ижодкорлар асарлари (А.Йўлдош – У.Норматов; И.Султон – А.Расулов) ёки дарсликлар (Қ.Йўлдош, М.Йўлдош), терминологик луғатлар (Д.Қурононов ва бошқалар) муносабати билан ёзилганига гувоҳ бўламиз. “Бироқ ўзбек адабиётшунослигида ҳали бу масалани тадқиқ этиш деярли бошланмади, уни атрофлича ўрганиш ҳамон эртанинг вазифаси бўлиб қолмоқда”[1].